

Några postala konsekvenser av fransk-tyska kriget 1870/71 på postförbindelserna mellan Sverige och Frankrike

Rikard Azelius

Nordtyska förbundets seger över Frankrike innebar ett steg mot att Tyskland enades. Under kriget blev Paris, i september 1870, helt inneslutet och efter vapenvilan i januari 1871 utbröt oroligheter och en revolution som pågick till juni 1871. Under dessa drygt åtta månader var de normala postala förbindelserna med Paris brutna. Eftersom nästan all post till och från utlandet (inklusive Sverige) förmedlades genom Paris behövde nya postrutter öppnas för förmedlingen av brev till och från icke ockuperade orter i Frankrike. Denna artikel beskriver mer i detalj hur postgången mellan Sverige och Frankrike påverkades av det fransk-tyska kriget.

Inledning

Sverige och Frankrike ingick den 31 oktober 1867 en andra postkonvention som gällde mellan den 1 februari 1868 och den 31 december 1875. Enligt postkonventionen uppgick portot för brev av första viktklassen (upp till 10 gr) till 42 öre (60 centimes) för betalda brev och till 56 öre (80 centimes) för obetalda brev.

De största postala problemen under denna postkonventions löptid uppkom genom det fransk-tyska kriget, då tyskarna ockuperade delar av Frankrike och belägrade Paris.

Kriget börjar

Frankrike förklarade krig mot Preussen den 19 juli 1870. Kriget pågick till den 10 maj 1871. Tyskarna föll in i Alsace och Lorraine och de vann slaget vid den franska gränsstaden Forbach redan den 6 augusti 1870. Tyskarna fortsatte mot Paris, som omringades den 19 september.

Den 21 juli 1870 meddelade Frankrikes generalpoststyrelse i brev till Sveriges generalpoststyrelse att all kommunikation mellan Frankrike och

Preussen hade upphört och att ingen kartering skulle ske på rutten Forbach-Nancy i Lorraine. Den hade använts i relativt liten omfattning för post mellan Sverige och Frankrike. Alla brev skulle karteras på Paris och levereras via Belgien, vilket också var huvudrutten (bild 1).

Kriget fortsätter

Den franske kejsaren Napoleon III anslöt sig den 21 augusti 1870 till armén, som marscherade till Reims för att fortsätta till Paris. Tyskarna följde efter och i slaget vid Sedan den 1 september 1870 gav fransmännen upp och bland annat kejsaren togs som krigsfånge. Han abdikerade kort därefter.

Bild 1. Obetalt brev av första viktklassen till Jarnac, avstämplat Stockholm den 24 augusti 1870. Brevet har befordrats via den ordinarie huvudrutten Paris-Erquelines till Paris.

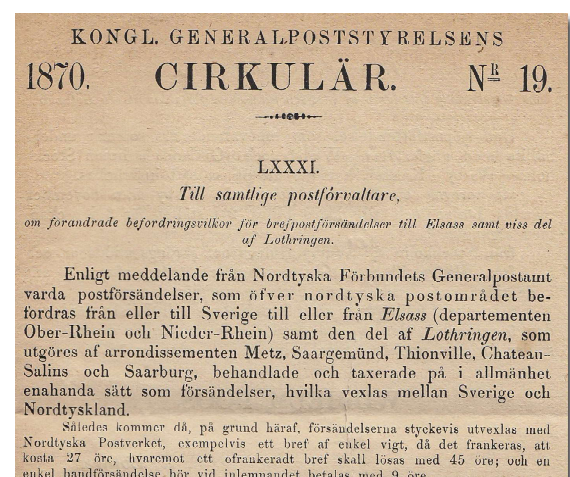

Bild 2. Del av Generalpoststyrelsens Cirkulär Nr 19 av den 17 oktober 1871 genom vilket meddelades att taxan för brev till ockuperade Alsace och Lorraine skulle vara densamma som för brev till Nordtyskland, d.v.s. 27 öre för betalda brev och 45 öre för obetalda.

Fransmännen kapitulerade i Sedan den 2 september och tyskarna ockuperade Alsace och del av Lorraine. Nordtyska Förbundet meddelade Sverige att brev mellan det ockuperade Alsace och Lorraine skulle utväxlas enligt den nordtyska taxan för brev från Sverige. För brev mellan Sverige och de icke ockuperade delarna gällde alltså konventionsportona (bild 2).

Postbefordran via Lille

Frankrikes generalpoststyrelse informerade Sveriges generalpoststyrelse i ett brev av den 15 november 1870 att postutväxlingen på järnvägsrutten Paris-Erquelines hade upphört och ersatts av postkupén på järnvägsrutten Paris-Lille. Denna förändring hade emellertid i praktiken genomförts redan i slutet av september 1870.

Postförbindelserna med Paris hade avbrutits så brev till och från Frankrike inte längre kunde befordras till, från eller via Paris. Brev mellan Sverige och Paris kunde i princip inte skickas och brev till och från icke ockuperade delar av Frankrike befordrades via Lille i nordvästra Frankrike runt Paris och de tyska trupperna (bild 3).

Enligt ett annat brev från Frankrikes generalpoststyrelse till Sveriges motsvarighet av den 20 juni 1871 skulle denna rutt användas till den 30 juni 1871.

Bild 3. Obetalt brev av första viktclassen till Jarnac, avstämplat Stockholm den 4 oktober 1870. Brevet har befordrats via den extraordinarie rutten via Lille i nordvästra Frankrike eftersom Paris var omringat av tyska trupper.

Postbefordran via England

Den 19 juli 1870 publicerades Frankrikes krigsförklaring mot Preussen. Nyheten spreds snabbt och redan den 21 juli infordrade postkontoret i

Göteborg anbud på fler ångfartygsavgångar mellan Göteborg och England för att kunna säkerställa rutter för svensk utrikes post söderöver. Ytterligare en avgång per vecka startade i början av oktober.

Sedan 1864 hade det varit möjligt att skicka brev mellan Sverige och Frankrike via England om avsändaren önskade det. Portot för denna rutt var högre och uppgick till 50 öre. Endast fullt betalda brev accepterades.

Ett brev som postades den 27 juli 1870 visar att avsändaren, som kände till det fransk-tyska kriget, önskade sända brevet via England genom anteckningen "par voi angleterre" högst upp på brevet (bild 4).

Avsändaren hade lagt brevet i brevlåda. Brevet hade bara frankerats med 42 öre, dvs konventionsporto istället för korrekt porto om 50 öre. Brevet befordrades därför som konventionspost. Posttjänstemannen gjorde en notering härom uppe till höger på brevet, "I brevlåda/frankotväng" för att visa att postkontoret inte hade gjort fel.

Bild 4. Betalt brev av första viktclassen till Lyon, avstämplat Stockholm den 27 juli 1870. Brevet har befordrats via den ordinarie rutten Paris-Erquelines och inte via England.

Belägringen av Paris

I mitten av september 1870 blev Paris helt omringat av tyska trupper och Paris var en belägrad stad. Post kunde inte skickas in till eller ut ur Paris med de normala postvägarna.

Händelseutvecklingen följdes noggrant i bland annat den svenska pressen och till Göteborgsposten bilades en karta över Paris så att läsarna kunde följa reportagen (bild 5).

Belägringen av Paris innebar stor påverkan på postbefordran i Frankrike, eftersom i princip all post mellan Frankrike och utlandet befordrades via Paris.

Brevet till höger (bild 6) har skickats från Bordeaux till Sverige. Det befordrades runt Paris via Lille och vidare till Sverige.

Brevet är ett utmärkt exempel på att brev mellan Sverige och Frankrike under det fransk-tyska kriget inte kunde befordras över Paris utan befordrades via Lille.

Postbefordran med ballong från Paris

Olika försök gjordes för att skicka post till och från det belägrade Paris. Det enda lyckosamma sättet visade sig vara luftballonger, och då luftballonger från Paris. Fem försök gjordes att flyga luftballonger in till Paris, men samtliga dessa försök misslyckades.

Den 19 september 1870 beställdes tre luftballonger. Tanken var att de skulle bemannas och flyga över fiendens linjer med post och tidningar från Paris. Under belägringen lämnade 67 bemannade luftballonger (*ballons montés*) Paris, varav 55 var auktoriserade att medföra post och tidningar. Mellan 2 och 3 miljoner brev fördes på detta sätt ut ur det belägrade Paris.

Bild 6. Betalt brev av första viktclassen till Göteborg, avstämplat Bordeaux Les Chartrons den 17 november 1870. Brevet har befordrats via den extraordinarie rutten Paris-Lille, runt Paris.

Den 27 september 1870 publicerades en förordning som angav att brev som skulle befordras med luftballong, till Frankrike eller utlandet, fick väga högst 4 gr och avsändaren skulle ange *par ballon monté* på brevet. Breven skulle frankeras och tidigare portosatser gällde.

Bild 5. Karta över Paris, bilaga till Göteborgsposten nr 230, den 5 oktober 1870. Bilagan har stämplat med bevillningsstämpeln 2/10 öre.

Bild 7. Betalt brev av första viktclassen till Lille, avstämplat Paris Bt Beaumarchais den 22 november 1870, ankomststämplat Lille den 13 december 1870. Brevet befordrades med luftballongen Ville d'Orleans.

Av de 67 flygningarna föll fem i tyskarnas händer, två hamnade i Atlanten och en, kanske den mest intressanta, landade i Norge. Det var luftballongen Ville d'Orleans som lyfte från Gare du Nord den 24 november kl 23.30. Civilingenjören Paul Rolier var pilot och Léonard Beziers var passagerare. Luftballongen hade med sig fyra postsäckar (som vägde ca 250 kg) och sex duvor (som skulle flyga tillbaka till Paris med underrättelse om flygningen).

Under vinternatten förde en mycket kraftig nordanvind ballongen ut över Nordsjön. Ballongen färdades i genomsnitt i 85 km/h.

Piloten siktade vid middagstid ett segelfartyg och försökte landa i havet, men vinden var för stark och det var risk för kraschlandning. En postsäck slängdes då överbord och ballongen steg. Vid tvåtiden siktades land och kl 14.25 den 25 november landade ballongen hårt i Lilfjell i Norge efter ca 14 timmar och 1 246 Km – världens längsta balongflygning!

De båda resenärerna kunde lämna ballongen som därefter lyfte och flög ca 10 mil norrut till Tunet där den slutligt landade. Rolier och Beziers kom helskinnade fram till Christiania.

De tre kvarvarande postsäckarna säkrades och skickades oöppnade till Christiania. Brevet ovan (bild 7) befordrades i en av de tre postsäckar som fördes till Christiania.

Den normala postrutten för brev från Christiania till Frankrike var med ångfartyg via Danmark under perioden april till oktober och genom Sverige under vintermånaderna. Sannolikt har postsäckarna skickats genom Sverige till Tours i Frankrike där regeringen satt. Brevet kom till Tours den 8 december och befordrades därifrån till Lille dit det ankom den 13 december 1870, efter 20 dagar.

Postsäcken som slängdes i havet bärgades av ett fartyg och fördes till Mandal. Därifrån sändes den med ångaren Danzig till Gravesend i England, för vidare befordran till London. Där ankomststämplades breven den 2 december 1870.

Historien om Ville d'Orleans rapporterades tidigt i svensk media och redan den 1 december 1870 fanns i både Aftonbladet och Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning detaljerade artiklar. En intressant detalj i artikeln från den sistnämnda tidningen är att resenärerna hade ”proviand nog, bestående af 3 franska bröd, ett stycke gås, flera buteljer rödvin, dels fulla, dels till hälften tömda, 1 butelj vatten, allt fullkomligt friskt...”.

De sista striderna runt Paris

Sydarmén bestod av 600 000 man som mobiliserats på landsbygden i södra Frankrike. Sydarmén skulle undsätta Paris, men de franska ansträngningarna misslyckades och under början av december månad 1870 besegrades fransmännen i flera slag av tyskarna. Tyskarna besegrade slutligt sydarmén i slaget vid Le Mans den 10-12 januari 1871. Den franska sydarmén skingrades då fullständigt.

I norra Frankrike hade fransmännen bildat den så kallade nordarmén. Den rörde sig mot Paris, men tyskarna anföll dem framgångsrikt vid flera tillfällen under perioden november 1870 till januari 1871.

Den franska armén i det belägrade Paris gjorde ett försök den 30 november 1870 att bryta de tyska linjerna i sydöst. Försöket misslyckades. Ett sista försök till utbrytning gjordes den 19 januari 1871 i sydvästlig riktning, men även detta

Bild 8. Betalt brev av första viktclassen till Tonneins, avstämplat Stockholm den 22 januari 1871. Brevet har befordrats via den extraordinarie rutten Paris-Lille, runt Paris. Brevet är överfrankerat med tre öre.

försök misslyckades och Paris var fortsatt belägrat och helt omringat av tyska trupper (bild 8).

Genom förlusterna i slagen vid Le Mans och de misslyckade utbrytningarna från Paris var de franska resurserna uttömda och Paris kapitulade.

Vapenvila

Den 23 januari 1871 påbörjades förhandlingarna om vapenvila. Den 28 januari 1871 överenskomms om vapenvila. I samband med vapenvilan lät tyskarna släppa igenom tåg med förnödenheter till invånarna i Paris. Under denna tid utbröt ett stort tumult i Paris och det var svårt att hålla ordning och att hantera tågens ankomster och avgångar.

Brevet till höger (bild 9) är intressant. Det har skickats från Göteborg den 17 januari 1871. Brevet visar att tågpostlinjen mellan Erquelines och Paris återupptagits, då brevet stämplats där den 22 januari 1871. Av någon anledning har man redan då trott att kommunikationerna med Paris skulle öppnas. Brevet har kommit in i Paris i samband med tumultet som uppstod inför vapenvilan. Det har därefter skickats från Paris den 27 januari då det också kom fram till Cognac.

Krigets slut

Efter det att vapenvilan ingåtts trodde både fransmän och tyskar att postbefordran med Paris skulle återgå till det normala och den 3 februari 1871 meddelades i Sverige att oförseglade brev kunde skickas till Paris mot ett porto om 50 öre (bild 10).

Denna möjlighet fick liten betydelse. Sverige underrättades av Frankrike i början av februari om den nya regeringens avsikt att ingå fred med Preussen och att de postala förbindelserna förväntades återgå till det normala. Ett cirkulär daterat den 16 februari 1871 meddelade att postutväxling med Paris åter kunde ske (bild 11).

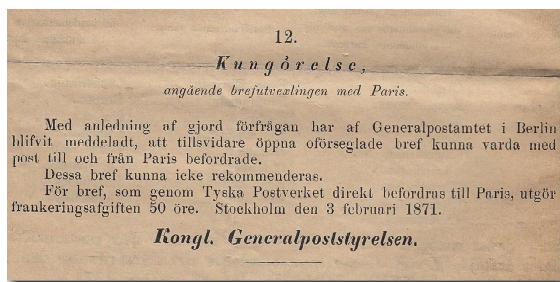

Bild 10. Generalpoststyrelsens kungörelse av den 3 februari 1871

Bild 9. Betalt brev av första viktclassen till Cognac, avstämplat Göteborg den 17 januari 1871. Brevet har befordrats via den ordinarie ruten Paris-Erquelines till Paris.

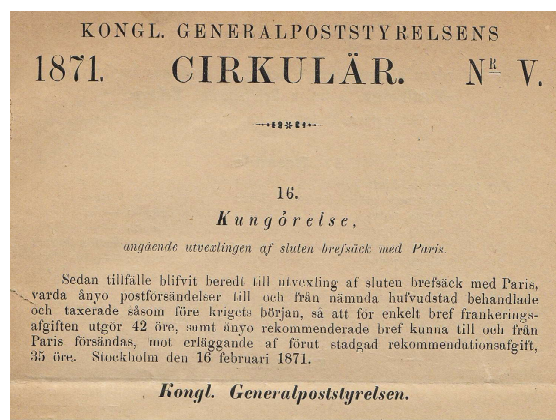

Bild 11. Cirkuläret Nr V beskriver att brev till Paris skulle taxeras såsom före krigets början och att frankeringsavgiften således var 42 öre.

Inte heller denna underrättelse fick någon praktisk betydelse eftersom oroligheter började uppstå i Paris. Även om överenskommelse om vapenvila träffats i Paris så fortsatte kriget i nordöstra Frankrike, där fransmännen gjorde motstånd. Kriget i nordöstra Frankrike avslutades först genom freden i Frankfurt den 10 maj. Frankrike tvingades då avstå från Alsace och delar av Lorraine till Preussen. Dessutom skulle Frankrike betala krigsskadestånd om 5 miljarder franc till Preussen.

Pariskommunen

Vapenvilan som överenskomms den 28 januari 1871 gällde i 21 dagar, för att Frankrike skulle kunna förrätta nya val till nationalförsamlingen den 8 februari.

Val genomfördes och resultatet blev att en ny regering installerades i Bordeaux den 13 februari

1871. Adolphe Thiers utsågs till regeringschef. Nationalförsamlingen i Bordeaux godkände den 28 februari samma år fredsfördraget med Preussen.

Valresultatet förvärrade oroligheterna i Paris och den 20-22 februari 1871 bildades det Revolutionistiska Socialistiska Partiet i Paris. Dagarna därefter bildade enheter ur Nationalgardet den så kallade Nationalgardets Federation. Dess centralkommitté styrde Paris från den 15 mars i två veckor, till dess val av Kommunen skulle genomföras. Oroligheterna eskalerade och den 14 mars inställdes återigen tågtrafiken till och från Paris.

Den 16 mars kom regeringschefen Thiers till Paris för att etablera regeringen där, men den 18 mars utbröt en revolution. Thiers flydde till Versailles, där regeringen istället etablerades.

Den 28 mars proklamerades Pariskommunen med full rätt att styra Paris. Några dagar därefter, den 31 mars, beslöt Versaillesregeringen om en fullständig postal blockad mot Pariskommunen.

Bild 12. Betalt brev av första viktclassen till La Rochelle, avstämplat Piteå den 27 april 1871. Brevet har befordrats via den extraordinarie rutten via Lille.

Brevet ovan (bild 12) har sänts från Piteå den 27 april 1871 till La Rochelle. Eftersom all tågtrafik till och från Paris hade blockerats av Versaillesregeringen måste det befordras via Lille, där det stämplats den 10 maj 1871. Brevet ankom till La Rochelle den 12 maj 1871.

Man kan konstatera att under det fransk-tyska kriget och Pariskommunen tog det längre tid för breven från Sverige att nå adressorten. Det tog brevet ovan 16 dagar att nå La Rochelle. Före kriget och Pariskommunen tog det normalt 4-6 dagar för ett brev från Sverige att nå adressorten i Frankrike.

Pariskommunens fall

Den 21 maj gick Versaillesregeringens trupper in i Paris och dagen därpå inleddes den blodiga veckan med 70 000 döda och 30 000 personer ur Pariskommunens stridande togs till fånga.

Redan första dagen hade Versaillesregeringens trupper erövrat västra Paris och några dagar senare hade hela den vänstra stranden erövrats. Striderna var en framgång för Versaillesregeringen och successivt erövrades hela Paris, område för område. Den 28 maj erövrades de sista av Pariskommunens barrikader och Pariskommunen föll.

När Pariskommunen föll beslutades att kommunikationerna med Paris skulle återupptas.

Paris öppnas

Den franska generalpoststyrelsen meddelade i brev av den 5 juni 1871 till den svenska generalpoststyrelsen att Paris denna dag återigen trätt in som postutväxlingskontor och den 20 juni meddelades att postkupén på rutten Paris-Erquelines från den 1 juli skulle återta sin verksamhet på samma sätt som före kriget.

De första tågen anlände till Paris med passage-rare den 5 juni 1871 och dagen därefter anlände det första tågen med postkupéer. Från denna dag befordrades åter post till och från Paris.

Brevet nedan (bild 13) har befordrats via postkupén på rutten Paris-Erquelines där brevet stämplats den 6 juni 1871. Detta innebär att brevet ankom till Paris under den första dagen som kommunikationen med Paris hade öppnats. Det befordrades samma dag till Le Havre där det ankomststämplades den 6 juni 1871.

Brevet är inte bara intressant för att det ankom till Paris första dagen som kommunikationerna med Paris hade öppnats, utan även för att det

Bild 13. Betalt brev av första viktclassen till Le Havre, avstämplat Köpenhamn den 3 juni 1871, befordrat på den återinsatta ordinarie rutten Paris-Erquelines.

har postats ombord på ett ångfartyg mellan Malmö och Köpenhamn.

Avsändaren hade frankerat brevet med 42 öre som var konventionsportot för post mellan Sverige och Frankrike. Det gällde om brevet postats i Sverige och inte på ett ångfartyg till utlandet.

Portot för ett brev av första viktclassen för brev från Sverige till Danmark uppgick till 12 öre enligt 1869 års postkonvention länderna emellan. Enligt postkonventionen mellan Danmark och Frankrike från 1867 uppgick portot för ett brev från Danmark till Frankrike till 35 öre. Det korrekta portot för denna rutt var alltså totalt 47 öre. Brevet var således underfrankerat med 5 öre och i Köpenhamn stämplades brevet med *Utilstraekkelig frankeret* i ram. Danmark valde dock att beförda brevet i sluten postsäck utan att kräva någon lösen.

Återgång till tidigare ordning

Den postala hanteringen återgick från den 6 juni 1871 successivt till det som varit före kriget och Pariskommunen. Brevet nedan (bild 14) har skickats på ordinarie sätt i augusti 1871 och visar att postgången normaliserats.

Såsom beskrivs i artikeln söktes lösningar för postal befördran i krigstider snabbt. Detta belyser hur viktig den internationella postala kommunikationen var vid denna tid.

Bild 14. Betalt brev av första viktclassen till Stockholm, stämplat Paris den 19 augusti 1871.

Källor och referenser

Vår andra konvention med Frankrike, dess särdrag och specialstämplar, Bertil Larsson, Postryttaren 1998.
Introduction à l'histoire postale de 1848 à 1878, Michèle Chauvet & Jean-François Brun, 2007.
Marques de Passage, James Van der Linden, 1993.
The Posts of France in the Franco-German war of 1870-1871, Victor Chanaryn, 1976.

Den postförande luftballongen "Armand Barbès" på väg att lämna Paris, den 7 oktober 1870.
Målning av Jules Didier och Jacques Guiaud. Källa: Wikimedia Commons